

LIBRIS

We know
books

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DUMITRESCU-BUȘULENGA, ZOE

Eminescu la Văratec / Zoe Dumitrescu-Bușulenga (maica
Benedicta) ; convorbiri cu Fabian Anton. -
București : Librex Publishing, 2024

ISBN 978-606-8998-92-3

I. Anton, Fabian

821.135.1.09

929

Editor: Ionuț Radu

DTP: Alexandra Tolocenco

Design copertă: Silvia Olteanu

Corector: Marian Busuioc, Cristina Ciarec / Corectura.ro

LIBREX PUBLISHING

Str. Episcopul Radu, nr. 30, București

redacție: 0723 193 019

comenzi@librex.ro

www.librex.ro

© LIBREX PUBLISHING, 2024

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări, fără acordul
scris al editorului, este strict interzisă și se pedepsește conform *Legii*
dreptului de autor

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA

~ MAICA BENEDICTA ~

EMINESCU LA VĂRATEC

Convorbiri cu **Fabian Anton**

Librex Publishing
București, 2024

I. AFACEREA STROUSBERG CUM TREBUIE SĂ-L CITIM PE EMINESCU

— Doamnă Bușulenga, pentru început trebuie să spunem celor ce vor citi cândva aceste rânduri, această carte ce sperăm să apară cândva, că, acum câteva luni, cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului Daniel, mitropolitul Moldovei, am pornit sub coordonarea dumneavoastră un proiect prin care încercăm refacerea casei lui Eminescu de la Văratec.

— Da, chilia lui...

— Exact. Pentru cine nu știe, să spunem că există la Văratec...

— Încă există...

— Da, încă există, dincolo de biserica având hramul „Schimbării la Față” și dincolo de cimitirul monahal, există o chilie în care Eminescu se retrăgea ori de câte ori venea aici.

— Exact.

— Mai trebuie să spunem și că proiectul nostru de salvare a acestei chilii a rămas, până la ora actuală, fără niciun efect, deși am organizat aici, la Văratec, un simpozion la care au participat marii noștri duhovnici și marii noștri intelectuali – am reușit să-i aducem lângă noi pe arhim. Teofil Părăian, arhim. Mina Dobzeu, protos. Justin Pârveu, pe domnul Constantin Ciopraga, pe maestrul

Radu Beligan, pe Barbu Brezianu, Alexandru Paleologu, pe
Înalt Prea Sfinţitul mitropolit Nicolae Corneanu...

— Da, au fost mulţi...

— Au fost mulţi şi cu toţii am strâns fonduri – fonduri
ce au ajuns în cele din urmă la conducerea Mănăstirii
Văratec – pentru refacerea acestei chilii. Cu toate acestea,
nu s-a făcut nimic, chilia se ruinează din ce în ce mai tare...
Care credeţi că este motivul acestui dezinteres?

— Dragul meu, asta trebuie să-i întreb pe ei...

— Pe cine?

— Pe cei din conducerea mănăstirii... Eu nu am nicio
putere de decizie aici...

— Am întrebat care ar fi motivul...

— Şi ce au răspuns?

— Spun că nu există nicio dovadă că Eminescu ar fi
locuit în acea chilie. Că Eminescu venea aici, la Văratec,
doar foarte rar, în trecere, ca orice pelerin...

— Ăsta-i un răspuns de o prostie imensă...

— Ştiu. Tocmai aceasta aş vrea să lămurim, aşa m-am
gândit că ar trebui să începem această discuţie, acest
interviu pe care-l realizăm cu dumneavoastră: a fost sau nu
a fost Eminescu la Văratec? Avea vreo legătură cu această
mănăstire sau venea, cum spun cei de aici, „doar în trecere”?

— Dragă, cred că am răspuns deja la aceste întrebări,
fiindcă, dacă nu am fi fost siguri că Eminescu era un obișnuit
al acestor locuri, nu ne-am fi apucat să facem simpozionul
acela. Dar cred că discuţia trebuie să înceapă altfel, mai
întâi să oferim cititorilor o „cheie”, un mod în care trebuie
să-l citească şi să-l înţeleagă pe Eminescu. Fiindcă el, bietul
de el, nu a fost interzis doar acum, în zilele noastre. Nu doar
cei de azi, cei de aici, au încercat să-i şteargă urmele, paşii,
scrierile. Asta s-a întâmplat dintotdeauna, încă de când
trăia a fost cenzurat şi umilit.

— Şi atunci, cum să începem?

— Hai să vorbim mai întâi de Strousberg, de afacerea
Strousberg. Ştii povestea?

— Nu.

— „Doina” lui Eminescu o ştii?

— Da.

— Uite, am aici ediţia princeps a „Poesiilor” lui
Eminescu, cea editată de Maiorescu în 1883. Citeşte aici,
la 173...

— „Doină

*De la Nistru pân' la Tissa
Tot românul plânsu-mi-s-a,
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate.
Din Hotin şi pân' la mare
Vin muscalii de-a călare,
De la mare la Hotin
Mereu calea ne-o aţin;
Din Boian la Vatra-Dornii
Au umplut omida cornii,
Şi străinul te tot paşte
De nu te mai poţi cunoaşte.
Sus la munte, jos pe vale
Şi-au făcut duşmanii cale,
Din Sătmar pân' în Săcele
Numai vaduri ca acele.
Vai de biet român săracul!
Îndărăt tot dă ca racul,
Nici îi merge, nici se-ndeamnă,
Nici îi este toamna toamnă,
Nici e vară vara lui,
Şi-i străin în ţara lui.
De la Turnu-n Dorohoi
Curg duşmanii în puhoi*

Şi s-aşază pe la noi;
 Toate cântecele pier,
 Zboară păsările toate
 De neagra străinătate;
 Numai umbra spinului
 La uşa creştinului.
 Îşi dezbracă ţara sânul,
 Codrul – frate cu românul –
 De secure se tot pleacă
 Şi izvoarele îi seacă –
 Sărac în ţară săracă!
 Cine-au îndrăgit străinii,
 Mânca-i-ar inima câinii,
 Mânca-i-ar casa pustia,
 Şi neamul nemernicia!
 Ştefane, Măria ta,
 Tu la Putna nu mai sta,
 Las' arhimandritului
 Toată grija schitului,
 Lasă grija sfinţilor
 În sama părinţilor,
 Clopotele să le tragă
 Ziua-ntreagă, noaptea-ntreagă,
 Doar s-a-ndura Dumnezeu,
 Ca să-ţi mântui neamul tău!
 Tu te-nalţă din mormânt,
 Să te-aud din corn sunând
 Şi Moldova adunând.
 De-i suna din corn o dată,
 Ai s-aduni Moldova toată,
 De-i suna de două ori,
 Îţi vin codrii-n ajutor,
 De-i suna a treia oară,
 Toţi duşmanii or să piară
 Din hotară în hotară –

Îndrăgi-i-ar ciorile
 Şi spânzurătorile!"

- Aşa... Te întreb: asta-i „Doina” pe care o ştii tu?
 — Da. Cred că da...
 — Nu este. Nu este aceasta. Ia citeşte cu atenţie, ce lipseşte de aici?
 — Nu ştiu...
 — Lipseşte un vers. Cum spune acolo:
 „Curg duşmanii în puhoi
 Şi s-aşază pe la noi;
 Toate cântecele pier,
 Zboară păsările toate
 De neagra străinătate...”
 — Da.
 — Păi corect este:

„Curg duşmanii în puhoi
 Şi s-aşază pe la noi;
 Şi cum vin cu drum de fier
 Toate cântecele pier,
 Zboară păsările toate
 De neagra străinătate...”

Din primele cinci ediţii ale „Poesiilor” au scos versul acesta: „Şi cum vin cu drum de fier...”

- Cine l-a scos?
 — Păi, editorul... Maiorescu.
 — Aşadar, Maiorescu l-a cenzurat încă de la început pe Eminescu?

— Absolut. Şi asta încă de când Eminescu trăia. Gândeşte-te, volumul acesta, prima ediţie a „Poesiilor”, a apărut în 1883, aproape la final de decembrie 1883, cu 6 ani înainte de moartea lui Eminescu.

Anul acela, 1883, a fost un an cumplit de greu pentru marele nostru poet. Pe fila unui manuscris păstrat la

Academia Română, chiar de ziua sa, la 15 ianuarie, Eminescu scria așa: „78 de ani viața mea întregă. Atâta am să trăiesc. Bătrânul meu tată tot astfel. Asta e mărimea constantă de timp a vieții unui individ din rasa noastră. Vor fi urcări și scăderi pe această scară, va fi o oscilație infinită în coadaptarea cu împrejurările. Omul în sine e om constant, rămâne constant”.

— Asta scria Eminescu?

— Da, în 1883, chiar de ziua lui.

Însă nu a fost să fie... Se va stinge la numai 39 de ani, iar tatăl său, Gheorghe Eminovici, „om bătrân, foarte drăguț, glumeț și original”, după cum avea să și-l amintească marele Caragiale, se va stinge și el, pe neașteptate, la Ipotești, în 1884, cu doar o săptămână înainte ca Mihail să împlinească 34 de ani. Avea 72 de ani.

Dar să revenim la „Poesii” și la „Doina”. Deși nu avea acceptul poetului, Maiorescu a considerat că trebuie să strângă toate poemele și să le publice într-un volum care să-i fie înmănat lui Eminescu chiar de Crăciun, ca un dar din partea admiratorilor săi.

Zorit probabil de faptul că primele semne ale bolii încep să-și facă prezența asupra poetului – la mijlocul lui iunie 1883, Slavici notează în amintirile sale că Eminescu „era oarecum pervertit, se supăra pentru toate nimicurile și era mereu preocupat ca nu cumva să fie luat un smintit” –, Maiorescu anunță în „Convorbiri literare” iminenta lansare a „Poesiilor” la care „corectează aproape zilnic, până la orele 2 și 3 noaptea”.

Între poemele alese pentru a fi incluse în ediția princeps se află, desigur, și „Doina”, poem pe care Eminescu îl citise la 5 iunie 1883, când a avut loc reuniunea sărbătorească a Junimii, ținută în casa lui Iacob Negruzzi.

Uite ce scria Negruzzi despre acest episod:

„În contra obiceiului Junimii, căreia nu-i plăcea să-și manifeste entuziasmul, pentru întâia dată de 20 de ani

de când exista societatea, un tunet de aplausuri izbucni la sfârșitul cetirii și mai mulți dintre numeroșii membri prezenți îmbrățișară pe poet”.

Despre reacția lui Maiorescu nu pomenește nimic, dar bănuiesc că marele critic literar nu fusese prea fericit să audă acele versuri.

— De ce?

— De ce? Fiindcă Maiorescu era implicat în afacerea Strousberg. Era avocatul lor.

— Ce era afacerea Strousberg?

— Povestea este mai lungă... În 1868, la numai doi ani după ce Carol I a fost proclamat rege al României, deci cu mult înainte de apariția „Doinei”, statul român concesionase construcția căilor ferate lui Bethel Heinrich Strousberg și concernului german condus de acesta.

— Deci Strousberg trebuia să construiască o serie de căi ferate în Principate?

— Da. La Roman, la Galați, la Buzău... Mă rog...

Toată afacerea asta a avut girul regelui.

Când ai noștri au realizat că suntem dezavantajați în contract, au vrut să anuleze totul și uite așa a ieșit un scandalul imens care l-a dus pe Carol în pragul abdicării.

Ei, procesul statului român cu concernul Strousberg a durat nu mai puțin de 12 ani, iar până ca sistemul feroviar să fie răscumpărat și să intre în administrarea statului, Strousberg a fost reprezentat în instanță de nimeni altul decât Maiorescu.

Și cum Eminescu condamnase afacerea Strousberg încă de prin 1876, când scria în „Curierul de Iași” că „drumurile noastre de fier, în fine, au fost construite cu totul în interesul străinilor. Ele nu raportează decât 2.000.000 pe an și se cheltuiește cu ele peste 40.000.000; diferența toată iesă din țară din punga a 700.000 de contribuabili pentru preumblarea mai comodă a 30.000. Dacă s-ar fi făcut un drum de fier de la Galați la Marea Neagră și acolo un port

pentru esportul grânelor noastre, s-ar fi servit într-un alt mod interesele țării”, atitudinea lui Maiorescu devine explicabilă, dar nu de acceptat.

Și uite așa a dispărut versul „Și cum vin cu drum de fier...” din primele cinci ediții ale „Poesiilor” lui Eminescu.

Povestea o știu de la Călinescu, unicul, marele eminescolog George Călinescu, și am vrut să începem cu acest subiect pentru a arăta celor ce ne vor citi cândva, dacă se va tipări cărțulia asta a noastră, că Eminescu a fost întotdeauna pus la index.

Că a fost înfierat de marele Maiorescu sau de pigmeii de azi, de la Văratec sau de aiurea, nici nu mai contează...

II. EMINESCOLOGII – DE LA GALACTION LA GEORGE CĂLINESCU

— Doamnă Buşulenga, dacă tot ați adus vorba de Călinescu, vorbiți-ne puțin despre el. Știu că l-ați cunoscut destul de bine...

— L-am cunoscut foarte bine chiar... A fost, cred eu, cel mai important eminescolog al nostru.

Dragă, vezi tu, astăzi orice neavenit, dacă scrie într-o fițuică două-trei rânduri despre Eminescu – și nici nu contează cum și în ce fel le scrie – gata, se autointitulează „eminescolog”. E plină România de *Eminesc-ologi* d-ăștia, peste tot numai de ei dai...

Azi, toți analfabeții au ajuns experți în Eminescu.

Pe vremea mea însă nu era așa. Păi când eram eu tânără, eminescologii în fața cărora ne opream erau doi, maximum trei.

— Călinescu...

— Da... Bine, George Călinescu era cel mai tânăr dintre ei. Dar în primul rând, pentru noi, important era Galaction, care, încă din 1914, a scris pagini superbe despre viața și opera lui Eminescu. Ăștia au fost: Galaction, poate și Vlahuță și apoi Călinescu. Asta înseamnă pentru mine „eminescologi”.

— Pe Gala Galaction l-ați cunoscut?

— Sigur că da.

LBRIS

We know
books

— Cum era?

— Dragă, eu m-am apucat de ceva timp să-i portretizez, să-i creionez așa, ca să rămână cândva amintirile mele despre ei. Uite, despre Galaction spun așa:

„Primele mele întâlniri cu Gala Galaction au fost destul de târzii, prin 1952-1953, cu prilejul lucrului la o ediție Hogaș, hotărâtă de secția Academiei. Scriitorul se afla în al șaptelea deceniu al vieții sale, dar venea, cu înfățișarea-i tolstoian-monahicească, de departe, ca dintr-o altă lume și dintr-o altă vreme.

Rasa neagră strânsă la mijloc cu un șnur amintind de un franciscanism simbolic, cizmele mari, pălăria neagră cu boruri largi acoperind pletele albe marcau pe străzile bucureștene o prezență larg cunoscută și unanim respectată.

Ținuta impunea, firește, multă sfială interlocutorului, mai cu seamă dacă era și tânăr. Dar firea generoasă a preotului scriitor atât de cultivat, atât de spiritual, inteligența lui vie, mobilă, ușurința cu care se mișca dintr-un domeniu intelectual în altul, căldura cu care ți se adresa te făceau să te simți curând acasă în căsuța năpădită de trandafiri de pe strada cu tei bătrâni, Mihail Cornea, care azi îi poartă numele.

Amintiri, cărți, manuscrise se prefirau prin mintea și mâinile lui surprinzător de tinere, într-un fel de soliloc prea bogat ca să mai încapă într-o singură inimă.

Avea tot felul de idei, accepta cu o incredibilă receptivitate orice sugestie, încercând cu o delicatețe rară să îmbunătățească și să întregască ceea ce părea ori chiar era, prin forța lucrurilor, trunchiat.

Se ocupa în vremea aceea și de traduceri din Shakespeare («Neguțătorul din Veneția») și făcea parte dintr-un colectiv căruia îi aparțineam și eu.

Avea deci nenumărate lucruri să-mi spună, să mă învețe, să mă consilieze.

Dar în iarna anului 1953-1954, un atac de congestie l-a fulgerat.

Când l-am revăzut, la 3 iunie (de Înălțare), am resimțit o dureroasă impresie.

În prima clipă, nu m-a recunoscut. Îndată însă, cu câteva vorbe de duh, s-a distanțat de propria stare, de suferințele maladiei și senectuții.

Ochii lui albaștri, înecați sub sprâncene, își pierdeau adesea lucirea și cuvântul ieșea strâmb de pe buzele lui. Momente de luciditate acută succedau totuși unor astfel de căderi și bătrânul vorbea cu amară ironie despre scăderile firii, despre a treia circumvoluțiune frontală, a lui Broca, ce nu mai funcționa cum trebuie.

Cu oarecare regret mi-a spus în treacăt: «Ai venit totuși prea târziu, doamnă Zoe!».

Cita într-o franceză încă impecabilă din Anatole France, arunca butade de-ale lui Maupassant despre Bourget. Câteva proverbe grecești veneau să condimenteze lina conversație. Mi-a arătat, cu vădită plăcere, articolul despre Gala Galaction din «Enciclopedia italiană Treccani».

M-am bucurat, de asemenea, de cinstea de a vedea jurnalul și testamentul scriitorului care, după moartea sa, aveau să intre în posesia Academiei. Mi-au mai trecut pe sub ochi și vreo opt-nouă dosare ticsite de articole și corespondență, neapărute încă în volume, și care ar fi urmat să întregască marea ediție a operelor.

Cu insistență însă, revenea mereu, plin de dragoste, asupra ultimei sale lucrări exegetice, «De la mormântul gol la poarta Damascului», în care aducea argumente ale Învierii și ale conversiunii Apostolului Pavel.

Această nouă vizită a mea urmărea însă o captatio într-un scop mai înalt.

Studentii Facultății de Filologie doreau să-l vadă între ei pe ilustrul bătrân întru ale literelor și ale spiritului.